

Het nieuws bleef in m'n hoofd hangen: "Het archief met namen van honderdduizenden mensen die na de oorlog verdacht werden van collaboratie met de Duitse bezetter, komt volgend jaar waarschijnlijk toch online. De Tweede Kamer stemde dinsdag unaniem in met een wetswijziging die dit mogelijk maakt." ¹

Er is al wel veel bekend over wát de van collaboratie verdachte Nederlanders voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog [mogelijk] fout deden, maar naar het waarom is het nu meestal nog gissen. Waarschijnlijk kunnen we in de loop van 2027 beter gaan begrijpen wat Nederlanders in de Tweede Wereldoorlog ertoe bewoog om de Duitse bezetter te steunen. Dan is namelijk, zo is nu de verwachting, het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (CABR) voor iedereen digitaal te raadplegen. Van 485.000 mensen werd een dossier aangelegd, acht kilometer archief met 18 miljoen pagina's. Van NSB'ers zoals de volksmenner Max Blokzijl² die na een proces van een halve dag ter dood werd veroordeeld, tot de meelopers, maar ook van mensen die volstrekt onschuldig waren. Je kon er in terecht komen als je buurman een hekel aan je had en je aangaf.

Wie zeker in het CABR staat is een neef van mij. Begiftigd met een goed stel hersens, kreeg hij niet de schoolopleiding die daarbij paste en die hij zo graag wilde. Dat feit en zijn verlangen naar een leven dat hij niet kon vinden in zijn ouderlijk milieu én de paaiende woorden van Max Blokzijl voor de radio, dreven hem in de armen van de NSB. Hij werd veroordeeld tot gevangenisstraf. Na zijn veroordeling koos hij ervoor om – zoals ook ruim 13.000 andere veroordeelden – als alternatieve straf in de Zuid-Limburgse mijnen te werken³. Daarbij speelde het geld zeker een rol. De tewerkgestelden ontvingen namelijk hetzelfde, voor die tijd hoge loon als vrije mijnwerkers. Hij spaarde om na zijn straf door te kunnen leren.

Tewerkgestelden in de mijn Emma

In die jaren heeft zich in zijn leven een stille omwenteling voltrokken. Zijn ouders, broers, zussen en vrienden negeerden hem tijdens zijn verblijf in de gevangenis, en ook daarna, toen hij in de Limburgse mijnen letterlijk 'ondergronds' ging. In die eenzaamheid is hij bij zichzelf te rade gegaan. Eenzaamheid? Toch niet helemaal! Er was in elk geval één mens die zich over hem ontfermde: zijn tante Jenny, mijn moeder. Zij – net veertig – schreef hem brieven; hij – midden twintig – schreef haar terug.

Ik kan alleen maar in verwondering omzien. Hoe was dit mogelijk?! Ons gezin maakte in die tijd een crisis door. Mijn vader werd steeds meer geteisterd door een vorm van epileptische aanvallen, onderging een hersenoperatie in Utrecht, werd opgenomen in Veldwijk, een psychiatrisch ziekenhuis in Ermelo en stierf daar in 1950. Mijn moeder moest vijf zonen opvoeden, voedde ons – koken kón ze! – versterkte en naaide kleren, deed zonder hulp het huishoudelijk werk, moest 's maandags uren lang een gigantische was met haar handen schoonboenen en uitwringen. Hoeveel uren per dag had ze? En ja, ze las dan ook nog boeken, schreef gedichten over én schreef brieven aan mijn neef. Een wonder.

Ik heb noch haar noch mijn neef ooit over de inhoud van die brieven gehoord. Die bleef tussen hen en dat was en is goed. Toch heb ik – weet ik wel zeker – een goed beeld van de inhoud en toonzetting van haar brieven. Mijn moeder had – ik schrijf het met groot respect en veel liefde – een complexe persoonlijkheid. Ze was zeker intelligent, maar zonder voortgezet onderwijs, geboeid door wat in de wereld gaande was. Ze was een zeer gelovige vrouw, 'recht in de leer', ze wist hoe het zat met goed en kwaad, voor zichzelf én voor anderen. Voor wie haar ontmoette kon haar persoonlijkheid geen geheim blijven en daarin was – boven alles wat ik hiervoor over haar schreef – haar liefdevolle bewogenheid en ontferming voelbaar en zichtbaar met mensen die het moeilijk hadden, door welke oorzaak ook. Zo heeft mijn neef haar in haar brieven mogen ontmoeten, zonder enige twijfel.

Eind jaren tachtig hebben wij tijdens een kerstmaaltijd bij ons op de boerderij mogen ervaren hoe drie mensen – mijn moeder, mijn neef en mijn schoonvader aan een uiteinde van de eettafel – volledig in elkaar opgingen. Ze mochten daar en toen in elkaars woorden en ogen ervaren hoe betekenisvol ze voor elkaar waren. Het beeld van die ontmoeting staat Louise en mij ook nu, bijna veertig jaar later, helder voor ogen – we koesteren de herinnering als een kostbaar geschenk.

* * *

'Vergeven en vergeten'. Zoals heel veel uitdrukkingen in de Nederlandse taal, vindt ook deze zijn oorsprong in de Bijbel⁴. Eén van de eerste vindplaatsen in de Europese literatuur is de tragedie *King Lear* van William Shakespeare (1606). Daarin schrijft hij: "Pray you now, forget and forgive".

Hoe eerbiedwaardig en oud deze bronnen ook zijn, de uitdrukking is merkwaardig. Want zelfs als het kwaad vergeven is, dan is het bijna ondenkbaar dat het daarmee ook vergeten kan worden. Iemand iets vergeven is een existentiële daad en zou dat juist niet betekenen dat de oorspronkelijke daad die vergeven wordt, daardoor in het geheugen wordt gegrift: jij verrichtte iets kwaads, ik heb het je vergeven. De daad en de vergeving van de daad zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Zou dat feit ook ten grondslag liggen aan de enorme belangstelling die er is voor de inhoud van het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (CABR)? Er blijkt een grote behoefte te zijn aan familieonderzoek: "Was opa fout in de oorlog?"⁵

* * *

"Zonder erkenning van wat er is gebeurd, komen we niet verder". Deze essentie van ons bestaan bracht koning Willem Alexander onder woorden na de publicatie van het door hemzelf aangevraagde onderzoek naar de rol van het koningshuis bij het koloniale verleden van Nederland. Hier is iets bijzonders aan de hand. Willem Alexander is zelf niet de dader, maar zegt dat *hij* de daden van zijn voorouders moet erkennen om zélf verder te komen in het leven.

Er zijn al tal van televisie-uitzendingen geweest, waarin mensen ook op zoek gingen naar hun wortels, hun voorgeslacht. Het is blijkbaar een diep menselijke behoefte om zichzelf een plaats te kunnen geven in de lijn van het voorgeslacht, ook of misschien wel juist als daar 'foute' mensen onder waren.

Maar hoe is het dan gesteld met onze behoefte om de relatie met mensen van nú onder ogen te zien, ook of misschien wel juist als die relatie door 'iets fouts' is verstoord? Kan vergeving dan de relatie herstellen? Wie wacht tot de 'foute' dader actie neemt en zich tot jou wendt, is wellicht geholpen met de gedachte dat jouw vergeving primair afhankelijk is van jouw *morele vermogen tot vergeven*. Je kiest er dan voor dat je de last van het verleden niet langer met je meedraagt. Als je daardoor naar de dader jouw bereidheid tot vergeving toont, kan dat de ander helpen om tot berouw te komen. Na jouw *vergeving* kan er met de ander mogelijk *verzoening* tot stand komen.

De mensen van voorbij – met hun namen, hun daden, hun straffen, vermeld in het CABR – zijn niet meer bij ons. Zij kunnen hun nageslacht niet meer om vergeving vragen. Maar wie erkent dat vergeving bij jezelf begint, kan daarna verder en in vrede leven. Mijn neef was een collaborateur en daarom zal ik zeker het CABR raadplegen omdat ik wél meer wil wéten. Mijn liefde voor hem staat daarbij niet op het spel. Ik heb hem al lang vergeven, zoals ik ook zeker weet dat mijn moeder hem heeft vergeven. Zij toonde als enige, door haar initiatief om hem brieven te schrijven, haar morele moed toen hij vast zat! Ik mocht met hem in vrede leven en leren van zijn wijsheid. Ik wil hem niet vergeten.

Roel Steenbergen, 10 oktober 2026

NOTEN

1. Trouw, 22 september 2026 – *Collaboratie-archief kan na wetswijziging toch online komen.*
2. Max Blokzijl - [Wikipedia](#)
3. Annet Schoot Uiterkamp, 2022 – *Kolen en kampen. Tewerkstelling van politieke delinquenten in Nederlandse steenkolenmijnen, 1945-1958*
4. Jeremia 31:34
5. [Was opa fout in de oorlog?](#) Historica Zurné bestudeerde duizend processen-verbaal en verhoorverslagen.

Muziek

1. [J.S. Bach – Ich ruf zu Dir, Herr Jesu Christ – koraalbewerking](#). Pianist Nikola Meeuwisse, 24 jaar, verovert momenteel de wereld na het winnen van het Koningin Elisabeth Concours in Brussel. Wij hoorden hem dit werk zeer ingetogen spelen in het Concertgebouw Amsterdam. Meer dan 1800 mensen luisterden ademloos toe.
2. [Richard Wagner – Vorspiel opera Tannhauser](#) in dit voorspel klinkt al het beroemde Pelgrimskoor.
3. [O Danny Boy](#) Wat is dit toch een prachtig lied!